

KERTINĖ PARAŠTĖ

Mažumas ir banga

Skaitydami knygą ar straipsnį kartais susiduriame su paprastu mintimi: gyvenimas – tai tik maža dalelė visatos begalybė. Tik akimirka. Švelni yra lietuvių kalba, nes leidžia susmulkinti mažus dalykus į dar mažesnius. Trupinį į trupinėlius. Dalį į dalelytes. Dulkę į dulkeles. Turbūt jokia kita tauta neturi šitokio atominio pojūčio kaip lietuviai. Net ir į savo tėvynę lyriški poetai žvelgia kaip į mažą lopinėlį ir nepagaili jai jautrių žodelių. Pacituosiu Janinos Degutytės Lietuvos skirto eilėraščio „Mažutė“ pradžia:

*Tu – mažutė, tu telpi visa
Į Čiurlionio karalių delnus...
Tu – riekelė duonos kasdieninės
Ant pasaulio vaišių pilno stalo...
Tu ant gaublio – mažas lopinėlis,*

Besiguodžiant mažumu, per daug tuo dabintis lyg ir nedera. Lietuvos buvimas yra kur kas svarbesnis už teritorinį mažumą. Yra dalykų, kurie kraštą gali padaryti didžiai reikšmingu. Pasak poetės – *Tiktai mūsų meilė – tu didžiulė! Mūsų delnuose – tu nesudeginama.*

Lietuva gyvena lietuvių širdimis ir protu, ryžiu ir darbu. Su ja nuoširdžiai būdami, mes dalyvauname ir Visatos vyksme. O tai

jau šis tas. Ji yra. Ir mes esame. Lygaverčiai su kitais.

Amerikiečių poetas Jack Kerouac eilėraštyje „Senasis Angelas Vidurnaktis“ sako: *O kas yra visata/ jei ne banga/ gausybė/ Ir kamuojantis troškimas/ yra banga/ Priklausanti dabartį, diena/ Pasaulyje/ Tai kam slopinti save,/ banga/ Eiva banga, BANGA!*

Poetas kviečia įsijungti, dalyvauti bangų pasaulyje. Visokio pobūdžio laisvoje veikloje. Elektroninės technologijos amžiuje bangos ir bangėlės nesulaikomai ritasi per žmonijos dabartį, diena dienon ardydamos apkerpėjusias sienas, keisdamos netikusius dalykus, suteikdamos naujas netikėtas galimybes naujai ateinantiems į šią žmonėms videntelę Visatose arena – Žemė.

Suprantama, kai kam dėl to ir liūdna. Panašų liūdesį yra gražiai apdainavęs Maironis: *Banga gena banga, ir bokšto akmuo/ Paplautas nuvirsta žemyn. Bet tai tik praetis nostalgija, būdinga vyresniam žmogui, bet nesminga pagrindiniam visuotinės kaitos dėsniui. Kažkoks išminčius pasakė, prisiminti gražią praetį nieko nekainuoja, todėl ji tokia liūdnai maloni. Sakytiau, patogiausia pramoga.*

Veržlioji dabartis šitaip retai pramogauja. Ji kur kas mieliau ragina: *Come on wave, Wave! Banguok, banga, BANGA!*

Ko aš čia dabar be saiko glamonėju žodį Banga? Negi dėl to, kad beveik kasdieną spoksau į bangų keteras vandenyno pakrantėje?

Ne, ne dėl to. Man dar vis neišdyla naujajam baltajam išpuodžiui parapijos salėje. Bilių su rengė Los Angeles padangėje naujai isisteigęs jaunų ateivių sambūris „Naujoji banga“. Jūs parėmė energinga lietuvių įmonė Arc Machines, Inc.

Taigi Naujoji banga! Kiek žinau, jos svarbiausi varikliai yra teatro festivalio žmonės pažįstami Los Angeles Dramos sambūrio gabūs aktoriai Veronika ir Amandas Ragauskai, pasirodo, ir puikūs organizatoriai. Juk visas šis naujajam baltajam renginys, su gausiais valgiais, vynu, šampanu, kultūringa programa, trankiu rokbendu ir šokiais kainavo tik 20 dolerių, o studentams 15. Tą naktį nuo pat Pacifiko iki Elsinoro ežero nebūtum suradęs pasilinksminimo pigesnio nei, tarkime, penkios dešimtinės.

Taip ir norisi įsileisti į Naujosios bangos pokylio detalių aprašinėjamą. Deja, kuklindamasis pasitenkinti tik pagirti tuos, kurie taip gražiai papuošė salę ir visus stalus. Žiūrėjau kaip į kokią postmodernistinę instaliaciją. O programoje nesitikėjau išgirsti to, ką išgirdau: tarsi lengvoms linksmyboms atsverti, taurų, klasikinės muzikos koncertą. Atlikėjai – pianistas Rudofas Budginas ir smuikininkė Ieva Mickutė, stebinantys savo tyru jaunumu, grojo pasakiškai. Ir Chopin'ą, ir Bach'ą, ir Mendels-

sohn'ą, ir Paganini... Šitaip jie palydėjo senuosius metus, kur tiek ilgų valandų sudėta belavinant savo pasirinkto meno techniką. Bravo!

Banga gena banga – taip ir scenoje tą naktį trys sesutės Grikavičiūtės gitaromis ir būgnu davė garo šokėjų kojoms, na, ir ausų būgneliams. O rengėjai Naujuosius pasitiko su tauriu poetiniu skaitymu, vėliau su Seniu Šaltiu, atėjusiu gudriai išvaržyti neregimas dovanas.

Nematomas yra laiko slenkstis. O vis tiek jį reikia peržengti. Tiksliau, persiristi su banga. Ir taip gera, kai atsiduri kitoje pusėje, lyg būtum pirtyje išsivanojęs ir palengvėjęs. Kažkaip džiugu, kad tavo paskliautėje linksmą ir rimtąją lietuvių veiklą perima jaunesnieji. Štai šeštadienio radijo bangomis kalba Rolandas Ragauskas, o angliška pusvalandįje – Kęstutis Reivydas, Tina Petrušytė, Zina Markevičiūtė. Tai irgi naujabangiečiai, mažos lietuvių tautos gyvastingumą įpraminantys Pietų Kalifornijos įvairakalbių tautų jūroje.

Pranas Visvydas

• Jaunųjų fotomenininkų paroda, vykusi nuo 1994 m. spalio 22 d. Lietuvių dailės muziejuje, Lemont'e, baigėsi gruodžio 31 d. Premijuoti buvo šie darbai: Regimanto Jezerkauskio „Prie seno šulinio“ (I vieta), Rolando Vaizgelos „Ypatingas likimas“ (II vieta), Algirdo Šakino „Sibiras, 1990“ (III vieta). Šiame puslapyje – parodos dalyvio Eimonto Dubausko fotografija „Sausio 13-osios kryžius“.

Išėivijos santykių su Lietuva dinamika sovietų okupacijos laikais

LIŪTAS MOCKŪNAS

I

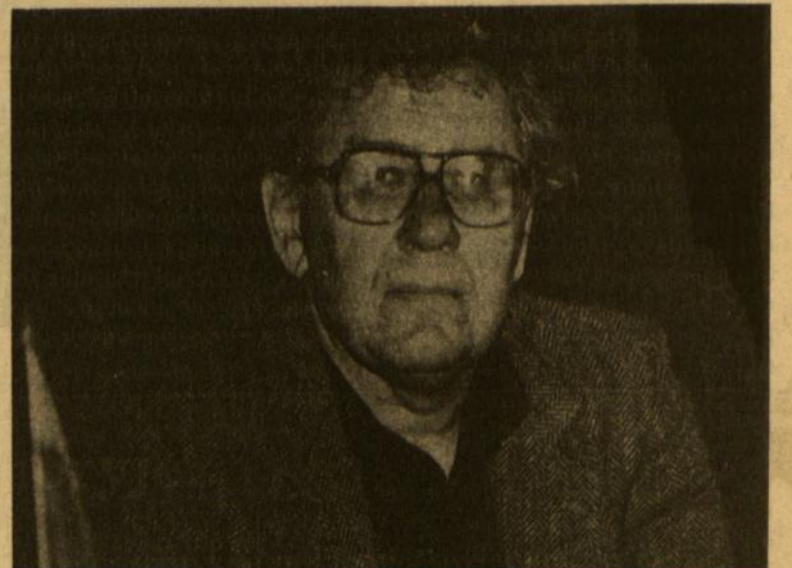
Vinco Kudirkos Lietuvos himno žodžius, „iš praeties tavo sūnūs te stiprybę semia“, lietuvių dažnai supranta pažodžiui, tai yra jie visiems savo praeties žygiams bei pasiekimams bando duoti, ką amerikiečiai vadina „larger than life“ pobūdį arba, paprastai lietuviškai kalbant – mito proporcijas. Šio rašinio tema – „išėivių ryšiai su kraštu sovietiniais laikais“ jau yra praetis. Tačiau aš tos praeties nenorėčiau mitologizuoti. Jeigu iš to, ką aš čia pasakosiu, mes gausime vieną kitą pamokėlę, aktualią ir šiai dienai, manau, to visiškai pakaks. Ir apskritai, mano asmeniškai įsitikinimu, istorija gali duoti tik mažas pamokėles.

Aptardamas gyvenančių užsienyje lietuvių santykius su sovietine Lietuva, paliesiu tik tuos lietuvius, kurie paliko tėvynę 1944 metais, ir jų palikuonis, gyvenančius JAV. Dauguma lietuvių, palikusių savo kraštą Antrojo pasaulinio karo metu, emigravo į Jungtines Valstijas. Mažesnis skaičius įsikūrė Kanadoje, Australijoje, Pietų Amerikoje ir Vakarų Europoje. Išskyrus mažas išimtis, jų ryšiai su sovietine Lietuva buvo panašūs į JAV lietuvių.

Žinoma, didesnė dalis ryšių su Lietuva sovietiniu laikotarpiu buvo privatus pobūdžio – laiškai, siuntiniai, nuvykimas į Lietuvą susitikti su giminėmis, aplankyti gimtąjį sodžiu ar tėvų kapus. Apie juos mažai ką galima pasakyti, tik tiek, kad jie vyko ir buvo žmogišku požiūriu reikalingi. Šiame rašinyje lietuvių tuos ryšius, kurie, žiūrint iš šios dienos perspektyvos, galbūt turėjo gilesnę prasmę.

Užsienio lietuvių ryšius su okupuota Lietuva dalinu į du periodus: rezistencinių ryšių periodą, prasidėjusį tuoj po Antrojo pasaulinio karo ir pasibaigusį šeštojo dešimtmečio viduryje, ir poreizistencinių ryšių periodą, apimančią laiką tarp nuo septintojo dešimtmečio vidurio iki Sąjūdžio atsiradimo 1988-ais. Rezistencinių ryšių tikslas buvo tiesiogiai pakenkti sovietų valdžiai, ir todėl jie buvo slapti, konspiratyvūs ir dažnai kontroliuojami Vakarų žvalgybų. Poreizistencinių ryšių tikslas irgi buvo kenkti sovietų valdžiai, tačiau to kenkimo pobūdis buvo netiesioginis ir jis turėjo vykti per ilgesnį laikotarpį. Todėl poreizistencinei ryšiai su Lietuva galėjo vykti pusiau viešai.

* Paskaita, skaityta 1994 m. gruodžio 9 d. Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje.

Liūtas Mockūnas

Onos Pajėdaitės nuotrauka

Rezistenciniai ryšiai su Lietuva prasidėjo, kai 1945 metų rudenį Lietuvos Laisvės kovotojų sąjungos narys Jonas Deksnys su inžinierium Klemensu Brunium iš amerikiečių zonos Vokietijoje slapta išvyko į Lietuvą apsidairyti, kas ten dedasi. Į Lietuvą jie nuvyko sovietų saugumo nepastebėti. Posėdyje su Džukų grupės partizanų štabo viršininku pulkininku Juozu Vitkum-Kazimieraičiu, Deksniai ir su juo kartu į Vakarų grįžtančiam Karoliui Drungai buvo pavesta dėti pastangas, kad iš užsienio galėtų grįžti aukštesnieji lietuvių karininkai, sugebantys dirbti štabo organizacinį ir vadovaujantį darbą. Šis prašymas Vakaruose neturėjo atgarsio, nes VLIKui tuo metu rūpėjo kiti dalykai, o sėkmingai iš Lietuvos sugrįžę Deksnys su Drunga buvo traktuojami kaip aferistai.

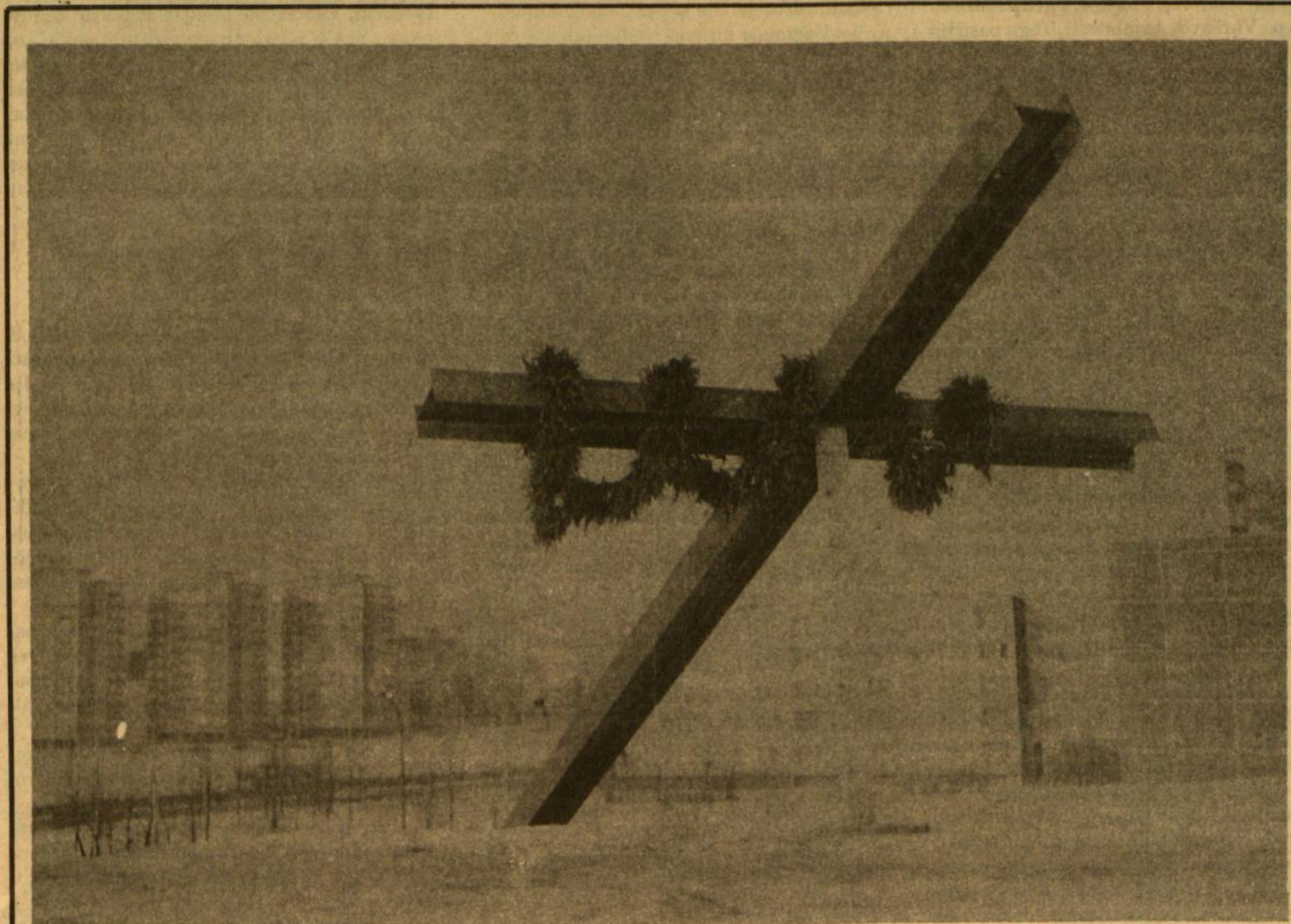
1946 metais Jonas Deksnys vėl grįžo į Lietuvą, padedamas anglų žvalgybos, ir ten įkūrė Bendrą demokratinių pasipriešinimo sąjūdį (BDPS) ir Vyriausiąjį Lietuvos atstatymo komitetą (VLAK), o sugrįžęs į Švediją BDPS ir VLAK Užsienio delegatūras. Delegatūrų veikloje dalyvavo B. Bieliukas, A. Vokietaitis, V. Stanevičius, K. Drunga, A. J. Greimas, B. Raila, S. Žakevičius-Zymantas, V. Žilinskas ir kiti. Su jomis artimai bendradarbiavo ministras Stasys Lozoraitis.

1945 metų gruodį, grįžęs iš Lietuvos, Deksnys ir Drunga paskelbė krašto primato principą, t.y., kad krašto rezistencijai vadovauja ir lemiamą žodį jos reikaluose turi turėti žmonės, gyvenantys Lietuvoje. Kai brežnevinais laikais iškilo santykiavimo su okupuota Lietuva galimybė, krašto primatas pasidarė ir liberalų veiklos kertiniu principu. Anuomet liberalai sakydavo, kad visada geriau įsiklausti ir bandyti suprasti, kas krašte dedasi, negu iš už jūrių marių patarinėti, teisti ir smerkti.

Pokario metais VLIKas save laikė Lietuvos seimu ir vyriausybe, o jo pirmininkas prelatas Mykolas Krupavičius įnirtingai kovojo su diplomatijos šefu – ministru Stasiu Lozoraičiu, bandydamas jį paveikti, kad paklustų VLIKo valiai. Visa tuolaikinė ir vėlesnė VLIKo ir kitų išėivių veiksmų kova už Lietuvos laisvę buvo popierinė, nes tenkintasi memorandumų rašymu, kurių svarbiausias tikslas ilgainiu virto status quo palaikymu – „kova“, kad Lietuvos inkorporavimą į Sovietų Sąjungą nepripažintų Lietuvos valstybės nepripažintų ir toliau. Metams bėgant, vadinamoji „nepripažinimo politika“ tapo didžiausiu fetišu, o ir dabar kai kurių žmonių laikoma didžiausiu išėivių žygdarbiu Lietuvos labui. Būdavo, nuvažiuoja krepšininkai į Lietuvą pažaisti krepšinį ar pasikalba kas nors su „Tėviškės“ draugijos darbuotoju – pakenks „nepripažinimo politikai“, – šaukia kaip susitarę veiksniai.

1947 m. rugpjūčio 27-30 d. Berne, Šveicarijoje, ministras Stasys Lozoraitis susitiko su BDPS ir VLAK'o atstovais Jonu Deksnium ir Algirdu Vokietaičiu. Tame pasitarime Lozoraitis jiems pareiškė: „Visą centrinių dalyką Lietuvos byloje sudaro vienas materialinis faktas – *bolševikų buvimas ar nebuvimas Lietuvoje*. Jei prileidus, kad, pavyzdžiui, rytoj visų valstybių vyriausybės pripažintų Lietuvos inkorporavimą, o poryt bolševikai dėl kurių nors priežasčių patys pasitrauktų ar būtų priversti pasitraukti iš Lietuvos, tai mūsų nepriklausomybė būtų atstatyta per 5 minutes, niekam to fakto nekvestionuojant. Prieš ir po Pirmojo pasaulinio karo mums reikėjo įtikinėti mūsų teisę į nepriklausomybę, šiandien tai nebereikia. Todėl eventualus pripažinimas inkorporavimo bū-

(Nukelta į 3 psl.)

*Kraujo rasa žiemos vidury
Ne ant žolės – ant miesto.
Kas nušluostys kraują ant grindinio –
Nuo šventojo Vilniaus veido?*

*Geležinis vilkas jį laižo,
Kraują sugeria Vilniaus verbos –
Po žeme, bokštuos, dangų
Gaudžia Velykų varpai.*

Kazys Bradūnas
Čikaga, 1991 metų sausis

Šiame numeryje:

Mažumas ir banga • Išėivijos santykiai su Lietuva sovietų okupacijos laikais • Lietuvių rašytojų draugijos 1993 metų laureatai: Jonas Zdanys ir Agnė Lukšytė • Kaip paskutiniai Europos pagonys patys susitvarkė savo šalį • Iš šiuolaikinės japonų poezijos

Lietuvių rašytojų draugijos 1993 metų laureatai

PAULIUS JURKUS

Nepriklausomos Lietuvos laikais Lietuvių rašytojų draugijos iniciatyva buvo išrūpinta valstybinė 5,000 litų premija už metų geriausią knygą. Tokias premijas anais laikais gavo: Ieva Simonaitytė, Liudas Dovydenas, Jonas Aistis (tada vadėnė Jonas Kossu Aleksandravičius), Salomėja Nėris ir Bernardas Brazdžionis.

Kai 1940 metais sovietai okupavo Lietuvą, jie nusovėtinė bet kokią kultūrinę veiklą, uždarė Lietuvių rašytojų draugiją ir jos vietoje įkūrė jau Maskvos kontroliuojamą rašytojų sąjungą, kuriai nesigailėjo lėšų, kad ji tarnautų propagandos tikslams.

Tremtyje po karo lietuviai rašytojai Vokietijoje, Tuebingen'o mieste, 1946 m. sausio 25-26 d. sušaukė rašytojų suvažiavimą ir atgaivino savo veiklą. Draugijos pirmininko Stasio Santvaro iniciatyva buvo skiriamos įvairios premijos. Ši Draugija buvo Lietuvoje veikusi Lietuvių rašytojų draugijos sąjunga. I JAV Draugijos veikla buvo perkelta 1950 metais. Nuo tų metų Draugija ėmė skirti premijas už geriausią grožinės literatūros metinę knygą. Tas premijas tebeskiria ir dabar.

Tad aukų būdu reikėjo surinkti premijai lėšas. Kai išaugo Lietuvių Fondas, jis jau skyrė šiai premijai pinigų. Pradžioje skirdavo 1,000 dolerių, vėliau 2,000. Tai tikrai yra graži ir vertinga parama lietuviui rašytojui emigracijoje.

Ši 2,000 premija skiriama tik išėivijoje gyvenantiems rašytojams. Mecenatai pageidavo, kad premija būtų paskirta metų gale. Su tuo sutiko Lietuvių rašytojų draugijos valdyba.

Taip dabar paskirta premija už 1993 metais išleistą grožinę

Agnė Lukšytė-Meiliūnienė

literatūrą. Vertinimo komisija sudarė Leonardas Andriekus — pirmininkas, nariai: Alina Staknienė ir Leonardas Žitkevičius. Tais, 1993-iais metais išėivijos rašytojai išleido 14 grožinės literatūros knygų. Vertinimo komisija susipažino su jomis ir savo telefoniniame posėdyje 1994 m. gruodžio 5 d. visais balsais nutarė 2,000 dolerių premiją padalyti pusiau ir 1,000 dolerių premijas paskirti: poetui Jonui Zdanui už jo eilėraščių rinkinį *Aušros daina* ir rašytojai Agnei Lukšytei už jos novelių rinkinį *Baltoji chrizantema*. Toks premijų padalinimas tarp dviejų rašytojų pasitaikė jau ne kartą.

Kas tie laureatai?

Jonas Zdanys gyvena North Haven, CT, profesoriauja Yale

universitete. Jis yra dekanas, jo titulas: „Associate Dean, Graduate School of Arts and Sciences“. Tvarko humanitarinių mokslų fakulteto reikalus, dėsto lyginamąją literatūrą, vadovauja poezijos vertimų seminarui.

Anglų kalba yra išleides du eilėraščių rinkinius ir yra paruošęs naują plataus masto rinkinį. Vagos leidykla Vilniuje dabar turėtų išleisti jo paruoštą vertimų knygą „Four Poets of Lithuania“. Čia jis išvertė: Vytauto Bložės, Sigito Gedos, Nijolės Miliauskaitės ir Kornelijaus Platelio eilėraščių, parašė ir knygos įžangą.

Bendradarbiauja su literatūrinio kolektyvu Vilniuje „Baltos lankos“, kuriam vadovauja Vilniaus universiteto profesorius Saulius Žukas. Jie pla-

nuoja išleisti seriją lietuvių literatūros vertimų į anglų kalbą.

Aušros daina išleista Lietuvos Švietimo ir kultūros ministerijos parama, kai Kultūros ministro pavaduotoju buvo Kornelijus Platelis. Išleido Santara-Spindulys Kaune.

Knygą iliustravo dailininkas Romas Orantas. Baltijos knygų 26-ame meno konkurse laimėjo premiją, kaip viena iš gražiausių knygų, išleistų Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje.

Dalį tos knygos eilėraščių Zdanys pats parašė lietuviškai, kitą dalį iš anglų kalbos išvertė: Kornelijus Platelis, Vytautas Bložė ir kaunietis poetas Paulius Kuliešius. Knygą redagavo Robertas Keturakis. Kaip autorius sako, prie jo lietuvių kalba parašytų eilėraščių pridėta, kad tai išversta iš anglų kalbos, išvertė Kuliešius. Tai netiesa.

Jonas Zdanys dažnai nukeliauja į Lietuvą, nori nors trumpai, kaip jis sako, pabūti „lietuviu“. Dalyvauja ten literatūrinėje spaudoje. Lietuvos PEN centras leidžia almanachą. Jis yra almanacho redaktorius ir vertėjas į anglų kalbą.

Antra 1,000 dolerių premija paskirta Australijoje gyvenančiai rašytojai Agnei Lukšytei. Ji 1939 metais baigė Panevėžio mergaičių gimnaziją, literatūrą studijavo Vytauto Didžiojo universitete ir Vilniaus universitete, 1939 metais *Ateityje* išspausdino pirmą novelę.

Pokario metais atsidūrė Australijoje. Atlikusi dvejų metų darbo prievole, iki 1982 metų dirbo įstaigose. 1970 metais išleido novelių rinkinį *Kalnių velnias*, 1981 metais laimėjo *Dirvos* laikraščio novelių konkursą. Praėjusiais metais drauge su šia prėminuota knyga išleido 4 veiksmų dramą „Kavinė po kadugiais“. Dramoje vaizduojami įvairių

tautų žmonės 1945 metų Dresden'o didžiojo bombardavimo išvakarėse ir po to, kai miestas buvo beveik nušluotas nuo žemės paviršiaus. Autoriui pačiai teko išgyventi šį bombardavimą.

Baltoji chrizantema taip pat išleista Lietuvoje. Knygoje dominuoja moters pasaulis, jos ilgesys, meilė, nusivylimas, ištikimybė.

Išleistos Lietuvoje knygos gana sunkiai pasiekia išėivijos miestus. Būtų gera, kad kas nors suorganizuotų tokių knygų platinimą, nes tikrai būtų įdomu ir pamatyti, ir paskaityti.

Paskirtos Lietuvių rašytojų draugijos 1993 metų premijos

Lietuvių rašytojų draugija, Jie susipažino su 1993 metais puoselėjama senas tradicijas, kasmet skiria premiją už praejusiu metų geriausią grožinės literatūros veikalą. Mecenatų pageidavimu, premija skiriama metų gale. Dabar paskirta premija už 1993 metus.

Šiemet vertinimo komisiją sudarė: Leonardas Andriekus — pirmininkas, nariai: Alina Staknienė ir Leonardas Žitkevičius.

Jie susipažino su 1993 metais išleistais grožinės literatūros veikalais. Jų sąrašą sudarė dr. Alfonsas Šešplaukis-Tyruolis. 1993 metais buvo išleista 14 grožinės literatūros knygų, kurių autoriai gyvena išėivijoje.

Komisija savo telefoniniame posėdyje 1994 m. gruodžio 5 d. visais balsais 2,000 dolerių premiją padalino pusiau ir po 1,000 dolerių premijas paskyrė;

Jonui Zdanui už jo eilėraščių knygą *Aušros daina*, kurioje poetas su dideliu įžvalgumu ir modernia forma vaizduoja komplikotus žmogaus santykius su aplinka;

Agnei Lukšytei už jos novelių knygą *Baltoji chrizantema*, kurioje atsispindi emigranto žmogaus gyvenimas Australijoje ir žmogiškosios būties problemos.

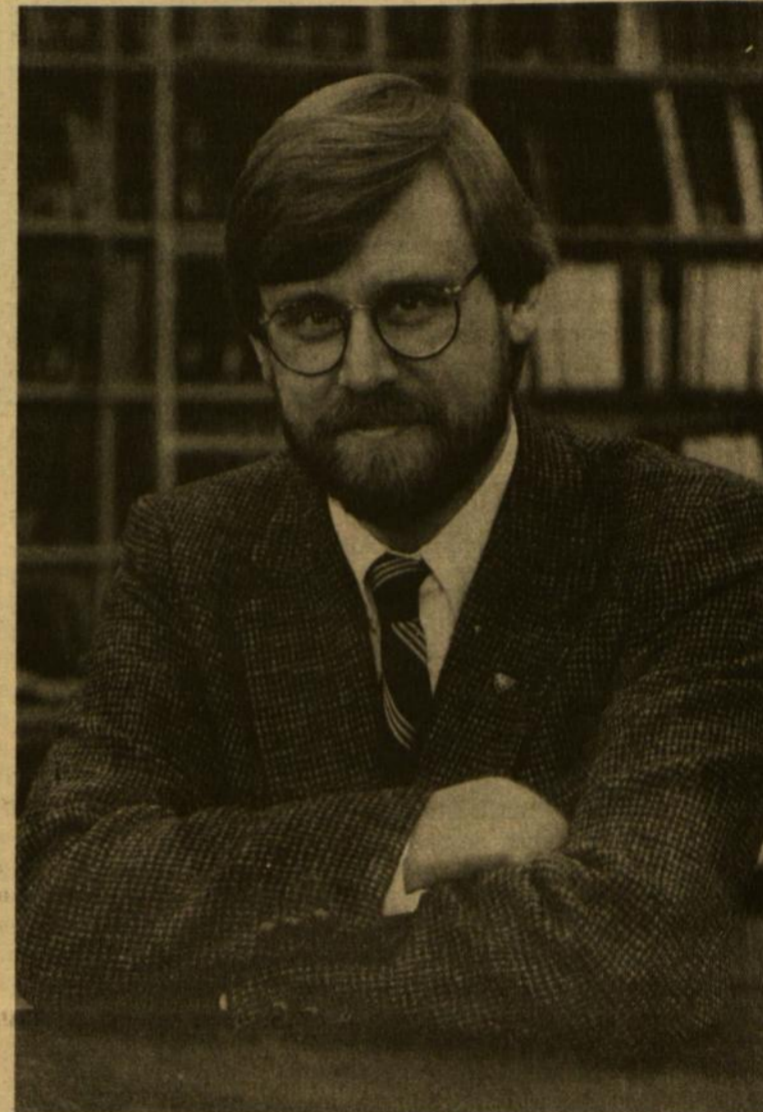
Poetas Jonas Zdanys gyvena North New Haven, Connecticut, profesoriauja Yale universitete; angliškai yra išleides du eilėraščių rinkinius, šis lietuviškai išleistas rinkinys yra jo trečioji knyga. Į anglų kalbą vertia lietuvių autorių poeziją.

Rašytoja Agnė Lukšytė gyvena Peakhurst, New South Wales, Australijoje, yra išleidusi porą knygų, ši yra jos trečioji knyga.

Premijų mecenatas yra Lietuvių Fondas, kuris kasmet išėivijos literatūros paramai skiria 2,000 dol.

Lietuvių rašytojų draugijos valdyba nuoširdžiai dėkoja Lietuvių Fondui, kuris taip rūpestingai remia išėivijos literatūrą. Taip pat dėkoja visiems, kurie prisidėjo prie šių premijų paskyrimo: sudariusiam veikalų sąrašą ir vertinimo komisijai.

Lietuvių rašytojų draugijos valdyba

Jonas Zdanys

Michael Marsland nuotrauka

Šiaurys Narbutas

Septyni dar tiki

(Draugų, pažįstamų ir atsitiktinai sutiktų žmonių mintys 1994 metų rudenį arba *Kaip paskutiniai Europos pagonys patys susitvarkė savo šalį.*)

RAMŪNAS — SUKTIS PARANKU

Jam negėda prisipažinti, kad jis patenkintas dabartine tvarka Lietuvoje. Jis už ją balsavo. Mano, kad ji žymiai protingesnė už ankstesniąją. Ramūnas įsitikinęs, kad korupcija yra neišvengiama, o dabartinė tvarka — lankstesnė, palankesnė šviriui ir juodam bizniui, vadinasi, igalina pinigą sparčiau suktis. Tai visiems paranku.

Ramūnas turi legalų biznį, tačiau didžiausias sumas uždriba paslapčiomis. Nežinia, ar jis vengia mokesčių.

Visos jo kalbos sukasi apie pinigus. Jis pasikviečia draugus į gimtadienį ir baliuje su bendrais kalba tik apie darbą, o draugai tyliai klausosi ir kuždasi:

- Kodėl jis mus pasikvietė?
- Kartą pas Ramūną apsilankė reketininkas, bet šeimnininkas nesutriko. Duoti atsiskakė.
- Atsiųsiu ambalą*, — pagąsdino svečias.
- Nušausiu.
- Atsiųsiu kitą.

Nežinia, ar Ramūnas moka duoklę. Jis slepia intymią informaciją.

Kai jam viskas pabosta, pasiplepa telefonu su palydovėmis.

Ramūnas kartais sušlepią neturtingus savo draugus. Jis patenkintas jaunu Lietuvos kapitalizmu. Tiki, kad greitai šalyje visiems bus geriau.

LORETA — ĮTEISINTI DOVANĖLES NEDELSIANT

Ši priemiesčio mokytoja gyvena pasiturinčiai. Ji nekenčia *visų*, lakstančių užsieniniais automobiliais. Vadina juos mafiozais. Ji taip

pat nemėgsta kūrybinių darbuotojų, menininkus vadiną dykaduoniais, niekina visus ilgaplaukius jaunuolius.

Loreta pateisina sovietinių laikų vagis, žmones, kurie glėmžė iš valstybės, tačiau ji negali toleruoti dabartinių korumpuotų valdžios ponų, visų kyšininkų. Ji tiki, kad ankstesnė valdžia buvo sąžiningesnė.

Loreta mano, kad išsilavinęs, inteligentiškas žmogus negali taip begėdiškai plėsti savo kraštą.

Loreta dirba nuoširdžiai, bet dovanėlių darbe neatsisako. Ji teigia, kad nedidelės dovanėlės turi būti įteisintos nedelsiant. Už gerą darbą dažnas nori atsiųgtinti, o gavęs smulkmeną, šandien padorus žmogus dažnai pasijunta niekšu, paprasčiausiai bijo šmeižto, provokacijų. Loreta mano, kad dovanos iki dvidešimties litų neturi būti vadinamos kyšiais. Tai tik malonus dėmesio ženklas.

Loreta dažnai pati sau prieštarauja. Vieną dieną tiki ateitimi, kita — netiki. Ji prisipažįsta:

— Gimiau po karo. Mano tėvai vogė. Aš tipinė sovietė. Galiu tik pasididžiuoti, kad nekėniu rusų ir noriu gerai gyventi.

AUGIS — TUOJ PRASIDĖS GALINGI STREIKAI

Jis dažnai uždariauja užsienyje. Tapo ten paveikslus, net dažo sienas, atlieka smulkus remonto darbus. Augis nekenčia komunistų ir tų, kurie išrinko dabartinę valdžią. Jis netiki visais vyresniais už jį lietuviais. Supuvė! Jam — trisdešimt aštuoneri.

Augis augina tris vaikelius. Jis moko juos anglų kalbos. Jis noria dalijasi mintimis:

— Norėčiau savaitgaliais nuvežti juos nors į Varšuvą, pasitrinti po šokių tokius Vakarų, bent tikrą hamburgerį su šeima sukirsti amerikietiškaime McDonald's paviljone, nueiti į teatrą, koncertą, muziejų, pavaikščioti su vaikais po Varšuvos senamiestį. Tegų pasižiūri į gražius namus ir į ponus. Tačiau prie Lazdijų muitinės klaiškos eilės. Nori sukirsti greičiau — klok šimtą dolerių. Po to, klapčiukai veža portfeliukus į Vilnių, o iš likučio nameilius stato. Nors toliau nuo Lazdijų rėstų, bet jie nieko nebijo. Jiems neapsimoka sutvarkyti šią Lietuvos gėdą. Jei nebus eilės, niekas neduos kyšių už spartesnį pravažiavimą. Nors įrengtų atskirą pravažiavimą nieko nedeklaruojantiems keliautojams. Tuomet sėdi ir automobilį ir po kelių valandų jau pramogauji europietiškaime mieste. O Lietuvoje beveik nieko įdomaus nevyksta. Net padoresniame restoranėlyje slankioja nemalonūs tipai. Vakare mieste chuliganai grąšino mums, nors buvome su mažais vaikais. Gerai, kad pasipainiojo taksi. Pabėgome.

Augis įsitikinęs, kad greitai šalies piliečių kantrybė plis. Ir tuomet prasidės galingi streikai. Storiulių valdžia bus priversta pasitraukti arba bet kokia kaina įvesti bent pakėčiamą tvarką.

GEDIMINAS — KAPOTI PIRŠTUS NUSIKALTĖLIAMS

Jis nuolat važinėja į Vakarų Europą. Vairuoja iš ten į Lietuvą automobilius, uždriba tik pakėčiamai. Dvidešimtmetis jaunuolis kasdien rizikuoja gyvybe. Jį persekioja reketininkai. Gediminas pasakoja susiraukęs:

— Sustabdau padėvėta, „Volvo“ prie mūsų muitininko. Jis prašo sumokėti du šimtus dolerių. Aš aiškinu tam pagarbaus amžiaus vyrui, kad jau sumokėjau viską, kas įstatymų numatyta. Jis rodo man į Lietuvos pusę ir sako, kad ten manęs jau laukia. Staigiai minu pedalą ir lekiu tiesiai į priekį. Jie atšoka (buvo užtvėrė kelią), susėda į savo greitaeigis „torpedas“ ir vežiasi. Vos pasprunku. Grįžtu namo šlapias. Drebu. Žmonelė mane ramina.

Gediminas labiausiai nekenčia pasienio automobilių reketininkų. Juos liaudyje vadina „mordukais“.

— O jų žmonos vadinamos „bolonkėmis“, — tęsia Gediminas.

Bolonkęs kudlotos, kaip boloniniai šunčiai, treninguotos, ant aukštų kablukų, kvai-

lelės. Jos okupavo Kauno Laisvės alėją.

Jis taip pat nemėgsta intelektualų. Įsitikinęs, kad per jų naivumą mūsų kraštas gali visiškai pražūti. Gediminas mato išeitį tik stiprioje diktatūroje. Jis šaukia susijaudinęs:

— Vagims ir kitiems nusikaltėliams reikia kapoti pirštus. Gal pasiūlysi ką geresnio? O dabar aš turiu bėgti, nes tik bėgdamas tikiuosi išlikti gyvas. Man jau visur „mordukai“ vaidenasi. Metus dar kentėsiu, o jei prakeikta valdžia nesutvarkys, pats imsiu juos šaudyti, kaip Bronsonas tuose amerikiečių filmuose.

VIDA — ALGŲ REFORMA

Ši gydytoja mano, kad gimtinę gali išgelbėti tik algų reforma. Ji teigia, kad visų pirma mums visiems diržus reikia susiveržti dar kiekiau... ir mokėti Brazauskui per metus pusę milijono litų algos. Tai ne tokia jau beprotiška suma.

— Tuomet jis rūpinsis teise ir teisingumu, — tikisi Vida.

Šią merginą išlaiko jaunas verslininkas. Ji vadina jį sponsoriumi, tačiau sako, kad mielai ištėkėtų už turtingesnio užsieniečio. Ji gudriai merkia akį:

— Vis vien mes tam tikra prasme save parduodame. Nežinau, ar Landsbergis ir Brazauskas yra sąžiningi. Gal jie ir neima kyšių, gal ir dovanų neima, bet jei jie legaliai labai daug uždirbtų, turėtų pateisinti tautos pasitikėjimą. Aš nežinau, apie ką ir su kokia kūno dalimi jie galvoja. Juk jie patekę į istoriją! Kokiais darbais? Kokiomis reformomis? Šiandien, kol jie uždriba tiek, kiek eilinė bankelio tarnautoja, nematau prošvaisčių. Ką čia mane nervini, geriau surask man Amerikoje vyrą. Būsiu taukuota barakuda, siųsiu mamai siuntinukus. Nors nereikės į tuos patenkintus tautelės valdytojų veidus žiūrėti. Ten negirdėsiu jų šlykščių meluojančių balsų.

MINDAUGAS — SUMAŽINTI PVM

Jį labiausiai stebina tautiečių nerangumas. Mindaugą siutina, kad estai ir latviai greitesni reformose ir biznyje.

Šis vidutinio amžiaus inžinierius vis dar tiki, kad Lietuva gali tapti šiaurės Atėnais. Jis pats man užsimeina:

— Tu ten brūkštelėk, esi žurnalistas. Parašyk taip. Mindaugas siūlo imti tik simbolinį pridėtinės vertės mokestį. Kad biznis įsivažiųtu. Išleisti visus svetimšalius. Ir tik pa-

lengva tuos mokesčius didinti. Po kelių metų suklestėsime. Ir mafiozams užteks. O jų išimokslinę vaikais mokės gerai sutvarkyti šalį. Juk nenorės gyventi bananinėje respublikoje. Nenoriu, kad mūsų pinigai atitektų kaimynams. Yra ir paprastų pavyzdžių. Lenkai jau pardavinėja neblogą alų. Ant etikečių užrašė: *Geras, nes lenkiškas*. Mūsų alus pagėrėjo, bet turi muilo skonį. Gal vanduo prastas. Mielai pirkičiau tik lietuvišką, tačiau reikalauju bent pakėčiamos kokybės. Ech, tuomet parduotuveje krioksiu visa gerkle — *Prašau lietuviško. Moku saviems!*

ŠARŪNAS — PO DVEJŲ METŲ GYVENSIME GERIAU

Šis filosofas nuolat šypsosi. Jis persikėlė iš miesto į kaimą. Mieste Šarūnas negali pakęsti buvusiu kaimiečių, muzikų blogąja prasme. Jie paliko gimtąjį sodžių, jiems sunku įsitvirtinti mieste, jie dažnai lauko savo ir kitų gyvenimus. Šarūnas ramiai reziumuoja:

— Kitaip ir negali būti. Tie kaimiečiai nori prasimušti. Jie — miesto variklis. Gaila tik, kad jie išstumia tikruosius miesto inteligentus, miestiečius, miestiečių vaikus. Taip tauta nenkenka unikaliuos sukauptos patirties. Juk Lietuvoje tikrų miestiečių labai nedaug.

Šarūnas mano, kad viršūnės netrukus pasisotins, tuomet susirūpins savo garbe ir įvestvarką. Jis primena, kad prancūzai mafiją sutvarkė per vieną naktį. Lietuva mažesnė. Tik noro reikia.

Šarūnas džiaugiasi, kad valdžios vyrai gerai gyvena, keliauja. Gerovė padaro žmogų romesniu, suteikia galimybę apsišviesti.

Jo trobelėje — kompiuteris, ant sienos draugiškai kabo Vydūnas ir Armstrongas, prieangyje šakės. Šarūnas pakelia obuolių sulčių tostą:

— Vargstame paskutiniuosius metus. Gal dar bus ir sunkiau, bet netrukus pradėsime palengva kilti. O truputį pabadauti net sveika. Prasivalo smegenys. Manau, kad Lietuvos vadovams nėra kada net užkasti. Šį rudenį jie sukruto. Ir minčių geresnių ateina į jų galvas. Ko gero jie žino, kad mes kantriai laukiame *pasikeitimų* ir kiekvienas sąžiningai dirbame savo darbą.

Šarūnas augina burokus, veisia triušius ir naktimis rašo antinihilistinį veikalą *Kaip paskutiniai Europos pagonys patys susitvarkė savo šalį*.

* ambalas — stambus vyras

IŠ ŠIUOLAIKINĖS JAPONŲ POEZIJOS

Tsubouchi Tosinori g. (1944), 1972 metais baigęs literatūros studijas Ritsumeikan universitete, dėsto Kyoto Švietimo universitete šiuolaikinę japonų literatūrą. Yra išleidęs daug haiku antologijų bei parašęs kritikos esė. Šiuo metu vadovauja haiku gerbėjų grupei „Senden no Kai“.

*Baigiantis mano vasarai
pliauškinu muses
plonviršė „Kadokawas“ knyga.*

*Begemotas liepsnoja po vandeniu,
kolei didelės snaižės
nužydi žemyn.*

*Vyšnia, ką tik numetus lapus,
apkabina juodą katiną rankom,
apglėbdama jį mirtinai.*

*Žiogas išlinksta lanku
ir šokuoja skersai
per blyškiai žalia Azijos dangų.*

*Kovo mėnesį
saldžios pupelės kikeną
hy-yyy-yyy.*

Hasegawa Kai (g. 1954), baigė teisės studijas Tokijo universitete. Haiku pradėjo rašyti studijuodamas, mokėsi pas Hirai Terutoshi ir vėliau pas Ameyama Minoru. Yra išleidęs keletą haiku antologijų ir kritikos esė knygų, gavęs Suntory meno ir literatūros premiją.

*Sakant pavasario vanduo
omeny turimas
šlapias vanduo.*

*Skrendantis
kalnų drugelis
tai oras virš liepsnos.*

*Vasaros sutemos
rodosi supra ant rankų gervę lopšy,
jai skrendant į tolį.*

*Klostės
vijoklio
yra aštrios ir švarios.*

*Šokčiojantis kamuolys
šokčioja
po mano delnu.*

Kadokawa Haruki (g. 1943), baigęs literatūros studijas Kokugakuino universitete, vadovauja Kadokawas leidyklai. Taip pat yra haiku žurnalo *Kawa* viceprezidentas ir literatūros profesorius State University of New

York, išleidęs daug haiku antologijų bei pelnęs įvairių apdovanojimų ir premijų.

*Ryškioji saulėgraža
yra giljotinuota
Nobunaga.*

*Andainykštėj bedugnėj sėdžiu,
kur vyšnių žiedai
lyja žemyn manimi.*

*Po stiklo vandens
likau apsvaigintas
ir ūkanotas.*

*Prie kokio kalno
žaidžia vaikai
šį rudens vakarą?*

*Krioklys vartaliojas
žaliai ir žydrai
rudenio vėtroj.*

Natsuisi Banya (g. 1955), baigęs Tokijo universitete daktarantūrą (lyginamoji literatūra ir civilizacija), dėsto Meidzi universitete. Haiku rašo nuo penkiolikos metų. Mokėsi pas Takayanagi Sigenobu. Išleido haiku ir kritikos esė rinkinių. Yra sulaukęs postmodernizmo ir tradicinę haiku formą. 1991 metais gavo 38-ąją Šiuolaikinės haiku draugijos premiją.

*Pasikabinsiu krioklį,
idant pridengčiau tuos tūkstančius
metų,
kuomet nebuvau.*

*Šivakar irgi
anapus nuogų šakelių
žvaigždės yra neteisingai atspaustos.*

*Išmatuosiu savo ūgi
prie tavo išbalintų kaulų
rytų kalnuose.*

*Smėlio audroj
mano galva nupūsta
į neužmatomas kopas.*

Oki Amari (g. 1941), 1965 metais baigė Vakarų tapybą Musasino Dailės universitete. Dvylika metų (1971 - 1983) priklausė „Sennyukai“ grupei. Dalyvavo leidžiant literatūrinį žurnalą *Gesi*, išleido keletą haiku antologijų, kai kurias pati ir iliustruodama.

*Pasiligojęs dabar mano tėvas,
ledo drobulė skleidžias skliaute,
pavojingai trapi.*

*Pragaro vaizdą
reikėtų papildyti
brizo atskleistu bijūnu.*

*Moliūgo formos indu
gyvatė kopia
link Kryžiaus.*

*Skaldydamas malkas
buvau suvystytas
žiemos prakaito vystyklais.*

*Blusų turgus
pasiskolino
dangaus riekelę.*

(Tekstus paruošė Julius Keleras. Nuotraukos — Algimanto Kežio iš 1985 metais Japonijoje, Tsukuba mieste, vykusios Pasaulinės parodos.)

Išėivijos santykių su Lietuva dinamika

(Atkelta iš 1 psl.)

tų psichologinis smūgis ir apsunktų praktinį veikimą, bet išsilaisvinimo bylai neturėtų jokios sprendžiamos reikšmės, nes Lietuvos laisvė pareina nuo Sovietų Sąjungos sumušimo ar žlugimo²³. Koks teismus buvo Stasys Lozoraitis 1947-aisiais. Švedija, viena iš pirmųjų pripažinusi Lietuvos inkorporavimą į Sovietų Sąjungą 1940 metais, viena iš pirmųjų pripažino atstatytą nepriklausomą Lietuvą po 1991 metų rugpjūčio pučo Sovietų Sąjungoje, o JAV, nepripažinusios niekada Lietuvos inkorporavimo, atstatytą Lietuvos valstybę pripažino tik 37-oji.

BDPS Užsienio delegatūra ir ministras Stasys Lozoraitis pir-

mieji suprato, jog didžiojo konflikto tarp Vakarų ir Rytų greitai nebus, t.y. jis bus ne už savaitės ar mėnesio, kaip buvo viliausiai Lietuvoje, bet vėliau – gal po kokių penkerių (!) metų. Atsižvelgiant į šį faktą, reikia tausoti jėgas, palaipsniui nutraukti ginkluotą kovą, užmigdyti MGB organų budrumą, sudarant vaizdą, kad pagrindis nutraukė kovą, bet stiprinti pagrindinę veiklą karo atvejui. Taip galvojo Jonas Deksnys ir jam pritarė Stasys Lozoraitis bei Delegatūros nariai. Iš esmės tai buvo pasyviosios rezistencijos, taip sėkmingai veikusias vokiečių okupacijos metais, taktika: leisti pagrindinę spaudą, palaikyti kontaktus su kai kuriais valdžios sluoksniais,

įtaigauti kūrybinę inteligentiją ir t.t. Deja, pasyvioji rezistencija Stalino laikais neturėjo šanso išsilaikyti. Visi bandymai ją įtvirtinti buvo nesėkmingi (gal tik Kaune BDPS išsilaikė metas). Ir Deksnio bandymą įtvirtinti pasyviąją rezistenciją lydėjo nesėkmė. Dar prieš jam atvykstant į Lietuvą 1946 metų pavasarį sovietinis saugumas infiltravo į ginkluotą pogrindį savo agentą – Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dėstytoją Juozą Markulį, kuris irgi siūlė tausoti jėgas, sandėliuoti ginklus, partizanams registruotis miestuose su netikrais, jo parūpintais dokumentais. Deksnio ir Markulio siūloma taktika buvo panaši – tik vienas norėjo rezistenciją išsaugoti, o

kitas ją likviduoti. Įdomu, kad proga pritaikyti kai kuriuos pasyviosios rezistencijos metodus atsirado po dvidešimt metų, kai liberalieji išėiviai pradėjo kalbėtis su Lietuvos kūrybine inteligentija.

Trečią kartą sugrįžęs į Lietuvą, Jonas Deksnys patyrė nesėkmę: 1949 metų pavasarį išsikėlęs su pabaltiečių grupe Palangoje, jis buvo suimtas ir sovietinio saugumo priverstas su juo bendradarbiauti. Šio bendradarbiavimo auka buvo Lietuvos rezistencinė santarvė, persiorganizavusi į šią organizaciją iš BDPS Užsienio delegatūros.

Santykiuose su Lietuvos pogrindžiu santarvininkai patyrė visišką fiasco. Prieš išvykdamas

į Lietuvą 1949 metais, Deksnys paskyrė S. Žymantą-Žakevičių savo vietininku, t.y. Lietuvos pogrindžio atstovu užsienyje. Jie sutarė su Žakevičium ir anglų žvalgyba palaikyti ryšį. Kaip jau minėta, Lietuvoje Deksnys buvo suimtas ir sutiko ar buvo priverstas dirbti sovietams. Nuo 1949-ųjų iki 1956-ųjų vyko žaidimai radijo ryšiais, laiškais ir agentais. Deksnys sėkmingai dezinformavo Žakevičių-Žymantą ir anglų žvalgybą apie nuotakas krašte, rezistencinę veiklą ir t.t. Šie dalykai dar mažai tyrinėti, laukia savo istoriko.

Kalbant apie rezistencinius ryšius, negalima pamiršti ir Lukšos, Širvio-Trumpio bei Būtėno-Kukausko desantų į Lietuvą, suorganizuotų amerikiečių CIA ir VLIKO. CIA tikėjosi iš jų gauti sau žvalgybinės naudos. Tačiau neįstengė su Lukša nusta-

tyti pilnų ryšių ir sužinoję, kad Būtėno-Kukausko grupė sunaikinta ir infiltruota, amerikiečiai atsisakė siųsti kitas grupes.

II

Šeštojo dešimtmečio pabaigoje radikaliai pasikeitė tarptautinė padėtis: atominių ginklų paritetas tarp didžiųjų Vakarų ir Rytų galiūnų žadėjo Europai ilgą, gal net iki dvidešimt pirmojo amžiaus nusitęsiantį status quo, ir niekas nebelaukė karo. 1956-ųjų metų revoliucija Vengrijoje ir Prahos įvykiai 1968-ais parodė, kad geležinė uždanga atverti jėga nebus panaudota. Esminiai politiniai pasikeitimai Rytų bloke atrodė įmanomi tik iš vidaus.

Ką daryti šioje situacijoje? — svarstė liberalai, 1966 metų pavasarį susirinkę į slaptą konferenciją Čikagoje. Padėtis Sovietų

Sąjungoje teikė šiokių tokių galiomybių. Po XX Komunistų partijos suvažiavimo, valdant Chruščiovui, ten prasidėjo liberalizacija: gana daug Stalino ištremtųjų buvo reabilituoti ir pradėjo grįžti iš Sibiro; kiek sumažėjo kultūrinės veiklos varžymai. Šis laisvėjimas tęsėsi ir Brežnevui atėjus į valdžią – iki Prahos įvykių 1968 metais, kada reikalai vėl pasunkėjo. Chruščiovui valdant ir po jo, Sovietų Sąjunga siekė išplėsti kultūrinis ryšius su Vakarais. Liberalų buvo sumanyta pasinaudoti tais ryšiais. Norint pagreitinti sovietizmo irimą iš vidaus, reikėjo praverti sovietinei Lietuvai langą į Vakarus – pateikti, kad ir vėluojant, vakarietiškos minties pasiekimus, propaguoti alternatyvinius požiūrius kultūriniame

(Nukelta į 4 psl.)

Išėjimo santykių su Lietuva dinamika

(Atkelta iš 3 psl.)

ir visuomeniniame gyvenime. Jeigu sovietinė okupacija tęsis iki kito šimtmečio, reikėjo pasiruošti ilgą distancijos bėgimui — daryti viską, kad Lietuva iki savo išsilaisvinimo netaptų visiškai susovietinta. Taip manė liberalai ir ypač Santaros-Šviesos Federacijos nariai.

Kita vertus, Vakaruose anuomet buvo daug kalbama apie komunizmo reviziją, jo pertvarkymą — galbūt net humanizaciją. Natūralu, kad tos kalbos kilo, nesant kitų būdų pakeisti esamą padėtį. Tos kalbos rado atgarsį ir Santaroje-Šviesoje. Vytautas Kavolis net buvo pusiau juokais paskelbęs šūkį: „Visų šalių revizionistai vienykitės, nes jūs neturite nieko prarasti, išskyrus savo ortodoksus“, o A. J. Greimas *Metmenų* 12-ajame sąsiuvinyje 1966 metais rašė: „Geriausias būdas veikti socializmą, kurį lietuvių tautoje monopolizavo komunistų partija, tai elgtis taip, kaip prancūzų katalikai: reikia kairiuosius apsupti iš kairės. Reikia pasidaryti kairesniais už komunistų partiją ir tada bus galima užbėgti jiems už akių ir vesti tautą į priekį“. Šios revizionistinės nuotaikos Santaroje-Šviesoje neliko nepastebėtos sovietų saugumo. Iš tikrųjų jos labiausiai saugumą ir gąsdino. Generolas majoras G. K. Vaigauskas savo „Ionoje raudonoje knygelėje ar... vadovėlyje „saugumiečiams praktikiams“, parašytame 1966 metais, sako: „Užmaskuota antikomunistinė „Santaros-Šviesos“ veikla pavojinga tuo, kad ji grindžiama marksizmo-leninizmo revizija, pridengta pseudosocialistinėmis šūkiams“. Šios revizionistinės nuotaikos Santaroje-Šviesoje neliko nepastebėtos sovietų saugumo. Iš tikrųjų jos labiausiai saugumą ir gąsdino. Generolas majoras G. K. Vaigauskas savo „Ionoje raudonoje knygelėje ar... vadovėlyje „saugumiečiams praktikiams“, parašytame 1966 metais, sako: „Užmaskuota antikomunistinė „Santaros-Šviesos“ veikla pavojinga tuo, kad ji grindžiama marksizmo-leninizmo revizija, pridengta pseudosocialistinėmis šūkiams“.

Šiandien sunku kalbėti apie katalikų ryšius su Lietuva, pavyzdžiui, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos* gabenimą ir Vakarais. Priežastis paprasta — mes dar nieko apie juos nežinojome. Nuo nepriklausomybės atstatymo praėjo beveik penkeri metai, bet dar neteko užtikti informacijos, kaip tie ryšiai buvo mezgami, kas toje veikloje dalyvavo, ar pervežant *Kronikos* tekstus buvo įvelti išveivai. Anuomet sklidę gandai, kad *Kronikos* atkeldavė Vakarų Maskvos disidentų ir Vakarų diplomatų kanalus. Jeigu tai tiesa, tai *Kronikų* gabenimas išskristų iš grynai lietuviškų ryšių sferos. Aprašyti kronikinius ryšius reikėtų. Būtų gaila, jeigu jie pasilikų mito ūkanose.

Kai septintojo dešimtmečio gale užsimezgė ryšiai su kraštu, anuomet egzistavusiose partijose ir sambūriuose, įskaitant frontininkus, ateitininkus ir net santariečius, įvyko skilimas: vien pasisakė „už“ ryšius, kiti — „prieš“ ryšius. Vadinkim pasisakiusius „už“ ryšius liberalais*, o „prieš“ ryšius — konservatoriais. (Aš vadinu konservatoriais ir tuos, kurie, nors ryšinių ir neplūdo bei atvirai prieš juos nekovojo, sėdėjo ant tvoros, nepalaikė aktyvių ryšių su kraštu, o tik laukė stebuklo — nepriklausomos Lietuvos atkūrimo.) Išėjimo visuomenėje pradėjo darytis keisti dalykai, pvz., aktyviai ryšius su kraštu mintį palaikančiame *Akiračių* mėnraštyje pradėjo bendradarbiauti ir dėl kai kurių dalykų sutarti anksčiau nepermaldausiam ideologiniam oponentai: lietuvių fronto bičiulis Leonardas Dambriūnas ir

* Nenorėčiau sudaryti įspūdį, kad ryšių su okupuota Lietuva vystyme dalyvavo vien tik santariečiai. Krepšinių kelionės, koncertų, parodų rengime ir t. t. dalyvavo įvairių pažiūrų žmonės. Santara-Šviesos buvo vienintelė išėjimo organizacija, kuri tuos ryšius oficialiai rėmė.

asmeniškais tikslais. Prie anuomet išėjimo egzistuojančių nuotaikų ir šiam žingsniui reikėjo turėti pilietinės drašos. Ryšių rėmėjai 1967 metais suorganizavo oficialią krepšinių išvyką į Lietuvą; lietuvių telkiniuose Amerikoje buvo rengiami iškilusių Lietuvos dainininkų ir instrumentalistų koncertai, ruošiamos Lietuvos dailininkų parodos; išėjimo jaunimas buvo skatinamas vyksti į prie Vilniaus universiteto kasete vykstančius lituanistikos kursus. Antra vertus, ryšių rėmėjai individualiai ir per jų rengiamas ekskursijas beveik masiškai vežė išėjimo išleistas knygas į Lietuvą ir dalino jas Vilniaus kultūrininkams bei inteligentijai. Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejaus proga santariečiai nušuntė universiteto bibliotekai kelių tūkstančių knygų anglų kalba dovaną. Prieš siunčiant, buvo gauti iš universiteto rektoriaus profesoriaus Jono Kubiliaus pageidaujama knygų sąrašai. Valdas Adamkus per savo istaiga vežė į Lietuvą techninę literatūrą ir aparatūrą, padedančią apsaugoti Lietuvos aplinką nuo taršos. Iškilieji išėjimo tikslų mokslų atstovai vyko į Vilniaus universitetą su paskaitomis ir sudarė sąlygas savo kolegoms iš Lietuvos atvykti ir stažuotis Amerikos universitetuose. Didelę reikšmę Lietuvos inteligentijai turėjo archeologės Marijos Gimbutienės ir semiotiko Algirdo Juliano Greimo apsilankymai ir pusiau viešos paskaitos Lietuvoje. Santara-Šviesos rinkosi perspektyvius Lietuvos kultūrininkus bei intelektualus ir kai kvietė juos kalbėti savo suvažiavimuose Amerikoje bei sudarė jiems progą viešai pasireikšti lietuvių telkiniuose.

Šiandien sunku kalbėti apie katalikų ryšius su Lietuva, pavyzdžiui, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos* gabenimą ir Vakarais. Priežastis paprasta — mes dar nieko apie juos nežinojome. Nuo nepriklausomybės atstatymo praėjo beveik penkeri metai, bet dar neteko užtikti informacijos, kaip tie ryšiai buvo mezgami, kas toje veikloje dalyvavo, ar pervežant *Kronikos* tekstus buvo įvelti išveivai. Anuomet sklidę gandai, kad *Kronikos* atkeldavė Vakarų Maskvos disidentų ir Vakarų diplomatų kanalus. Jeigu tai tiesa, tai *Kronikų* gabenimas išskristų iš grynai lietuviškų ryšių sferos. Aprašyti kronikinius ryšius reikėtų. Būtų gaila, jeigu jie pasilikų mito ūkanose.

Kai septintojo dešimtmečio gale užsimezgė ryšiai su kraštu, anuomet egzistavusiose partijose ir sambūriuose, įskaitant frontininkus, ateitininkus ir net santariečius, įvyko skilimas: vien pasisakė „už“ ryšius, kiti — „prieš“ ryšius. Vadinkim pasisakiusius „už“ ryšius liberalais*, o „prieš“ ryšius — konservatoriais. (Aš vadinu konservatoriais ir tuos, kurie, nors ryšinių ir neplūdo bei atvirai prieš juos nekovojo, sėdėjo ant tvoros, nepalaikė aktyvių ryšių su kraštu, o tik laukė stebuklo — nepriklausomos Lietuvos atkūrimo.) Išėjimo visuomenėje pradėjo darytis keisti dalykai, pvz., aktyviai ryšius su kraštu mintį palaikančiame *Akiračių* mėnraštyje pradėjo bendradarbiauti ir dėl kai kurių dalykų sutarti anksčiau nepermaldausiam ideologiniam oponentai: lietuvių fronto bičiulis Leonardas Dambriūnas ir

* Nenorėčiau sudaryti įspūdį, kad ryšių su okupuota Lietuva vystyme dalyvavo vien tik santariečiai. Krepšinių kelionės, koncertų, parodų rengime ir t. t. dalyvavo įvairių pažiūrų žmonės. Santara-Šviesos buvo vienintelė išėjimo organizacija, kuri tuos ryšius oficialiai rėmė.

Regimanto Jezerkauskio nuotrauka „Prie seno šulinio“. Jaunųjų fotomenininkų parodoje, vykusioje nuo 1994 m. spalio 22 d. iki gruodžio 31 dienos Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, apdovanota I premija.

buvęs tautininkų partijos aukštasis šulius Vincas Rastenis. Teisybė ir tai, kad skilimas įvairiose grupėse buvo ne vienodas — dauguma frontininkų, tautininkų, ateitininkų ir t. t. pasiliko konservatoriai, o dauguma santariečių pasidarė liberalai, bet skilimas įvyko.

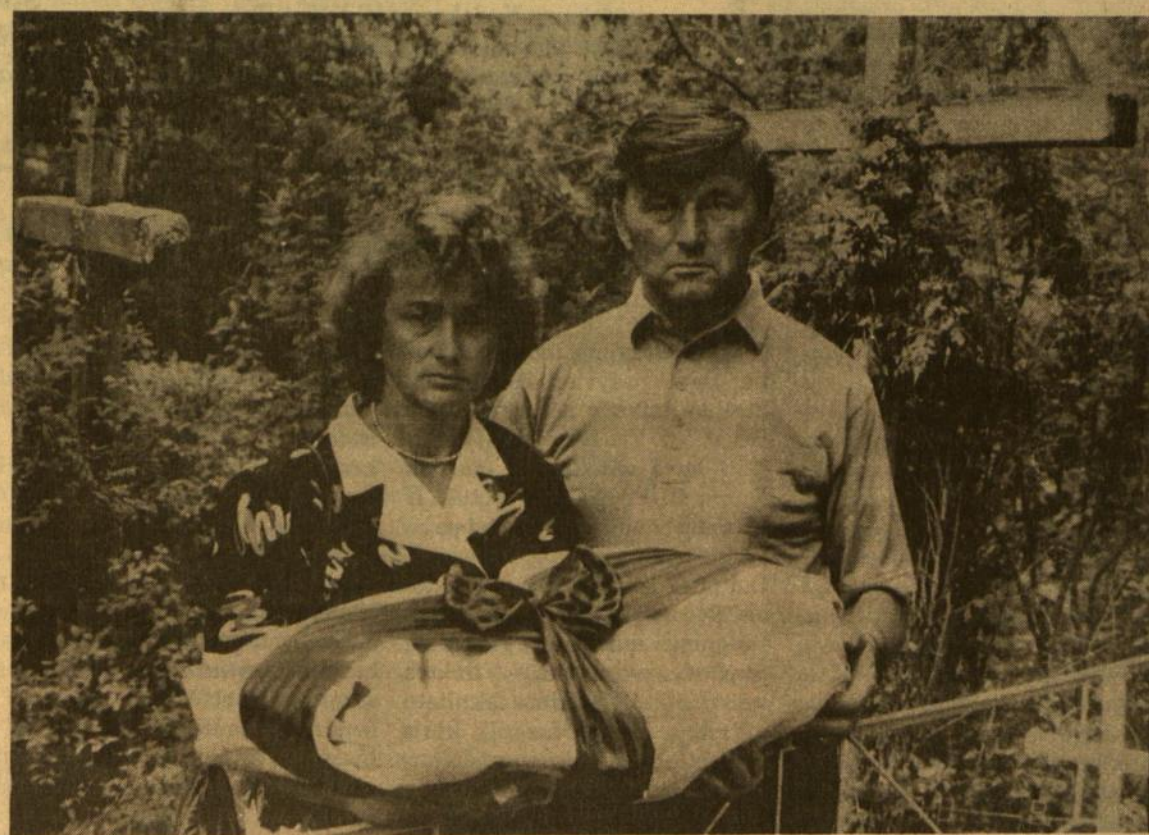
Aštuntajame dešimtmetyje atsivėrė vis platėjantis plyšys tarp tų, kurie buvo už ryšius su Lietuva, ir tų, kurie buvo nusistatę priešingai. Prieš ryšius su Lietuva pasisakė ALTA, VLIKas, senosios politinės partijos ir kai kurie vyresniosios kartos nariai. Dauguma išėjimo laikraščių, nežinodami, kiek žmonių nusiteikė prieš santykius su Lietuva, ir bijodami prarasti prenumeratorius, pasirinko lengviausią išeitį ir rėmė ryšių priešininkus. Svarbiausias opozicijos argumentas buvo šis: ryšiai su sovietinė Lietuvos valdžios įstaigomis ar organizuotos kelionės (tokios kaip krepšinių ekskursija) bus pagrindas, kuriuo pasinaudodama JAV valdžia nutrauks Lietuvos inkorporaciją ir Sovietų Sąjungą nepripažinimo politiką ir uždarys po 1940 metų įvykių vis dar tebeveikiančią nepriklausomos Lietuvos Respublikos pasiuntinybę Washington'e. Žinoma, pasiuntinybės Washington'e niekadoms nebuvo uždaryta ir tėsė savo egzistenciją po krepšinių ir daugelio kitų ekskursijų bei kontaktų su Lietuva. Remiantieji ryšius su Lietuva buvo opozicijos praverdžiuojami minkštagalviais liberalais, komunistų agentais, ryšių priešininkais, nors nesudarydami daugumos, pirmavo spaudoje ir išėjimo organizacijose. Jie niekaip nenorėjo tikėti, kad po Stalino mirties reikalai Lietuvoje pasikeitė. Opozicija tvirtino, kad keliaujantiems į Lietuvą, ypač jaunesniesiems, bus perlautos smegenys ir jie neišvengiamai pasiduos komunistinei ideologijai. (Ryšių priešininkų ideologinis pagrindas buvo vadinamoji Cleveland'o rezoliucija, 1966 metais parengta ALTos ir VLIKo veikėjų.)

Ryšių šalininkams anuomet iškilo reikalas turėti savo periodinį leidinį, nes nuomonės, kurios skyrėsi nuo veiksmų skelbiamų „tiesų“, būdavo laikraščių redakcijų atmetamos su paaiškinimu: „Jeigu norite skelbti savo nuomonę, skelbkite savo laikraštį“. Buvo prieita net prie to, kad nebuvo priimami apokami skelbimai, garsinantys atvykusio iš Lietuvos solisto koncertą ar Lietuvos dailininko meno parodą. Taip 1968 metais atsirado atviro žodžio mėnraštis *Akiračiai*. *Akiračiai* bandė pateikti

objektyvų Lietuvos gyvenimo vaizdą. Anuo metu žinios apie Lietuvą išėjimo spaudoje buvo retos, ir tos pačios nupieštos tamsiomis spalvomis. *Akiračiai* mėgino šią padėtį pakeisti: jie analizuavo šiuolaikines Lietuvos pramonės, ekonomikos, mokslo ir demografijos aspektus; recenzavo Lietuvoje išleistus grožinės literatūros ir Lietuvos istoriją liečiančius veikalus; pristatinėjo žymesnius Lietuvos rašytojus ir menininkus; spausdino studentų ir turistų, grįžusių iš Lietuvos, kelionių aprašymus.

Vis didesniame išėjimo lietuvių skaičiui lankantis Lietuvoje ir minėtiems dalykams vykstant teikė prieš santykius su Lietuva, ir bijodami prarasti prenumeratorius, pasirinko lengviausią išeitį ir rėmė ryšių priešininkus. Svarbiausias opozicijos argumentas buvo šis: ryšiai su sovietinė Lietuvos valdžios įstaigomis ar organizuotos kelionės (tokios kaip krepšinių ekskursija) bus pagrindas, kuriuo pasinaudodama JAV valdžia nutrauks Lietuvos inkorporaciją ir Sovietų Sąjungą nepripažinimo politiką ir uždarys po 1940 metų įvykių vis dar tebeveikiančią nepriklausomos Lietuvos Respublikos pasiuntinybę Washington'e. Žinoma, pasiuntinybės Washington'e niekadoms nebuvo uždaryta ir tėsė savo egzistenciją po krepšinių ir daugelio kitų ekskursijų bei kontaktų su Lietuva. Remiantieji ryšius su Lietuva buvo opozicijos praverdžiuojami minkštagalviais liberalais, komunistų agentais, ryšių priešininkais, nors nesudarydami daugumos, pirmavo spaudoje ir išėjimo organizacijose. Jie niekaip nenorėjo tikėti, kad po Stalino mirties reikalai Lietuvoje pasikeitė. Opozicija tvirtino, kad keliaujantiems į Lietuvą, ypač jaunesniesiems, bus perlautos smegenys ir jie neišvengiamai pasiduos komunistinei ideologijai. (Ryšių priešininkų ideologinis pagrindas buvo vadinamoji Cleveland'o rezoliucija, 1966 metais parengta ALTos ir VLIKo veikėjų.)

Tam klausimui apsvartyti 1974 metais White Plains, New York, buvo surengta visuomenės

Algirdo Šakinio nuotrauka „Sibiras 1990.08.13“, kuriai buvo paskirta III premija Jaunųjų fotomenininkų parodoje, vykusioje nuo 1994 m. spalio 22 iki gruodžio 31 dienos Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois.

rės buvo didelis žingsnis į priekį.

Žinoma, nepaisant bet kokių gairių, ar jos būtų Cleveland'o ar White Plains rūšies, devintojo dešimtmečio pradžioje pasipriešinimas prieš santykius su Lietuva jau praktiškai buvo išnykęs. ALTA ir VLIKas, nors principiškai nusistatę prieš santykius su kraštu, apsiriboję privačiais pasisakymais ir užkulisiniais manevrais. Santykiaujantys su Lietuva nebebuvo oficialiai smerkiami. Reikia pažymėti, kad tuo metu ALTos ir VLIKo svarba buvo smarkiai sumažėjusi. Vienintelė vieša opozicija prieš ryšius sklido iš ekstremistinių, periferinių sluoksnių, susispietusių apie *Naujienu* laikraštį. Jų argumentai ir taktika buvo tokie, kad net ALTai bei VLIKui buvo nepatogu su jais viešai solidarizuotis.

Besiplėtojantys ryšiai su Lietuva ir dėl jų kilusios kontroversijos keliais atvejais pakreipė JAV išėjimo gyvenimą nauja linkme. Tie pasikeitimai buvo šie:

1. Išėjimo spauda pradėjo skelbti daugiau informacijos apie įvykius Lietuvoje. Lietuvos menininkų koncertų ir Lietuvoje išleisčių knygų recenzijos pradėjo rodytis ne vien tik *Akiračiuose*, *Metmenyse* ir *Vienybėje*, bet ir kitose išėjimo spaudoje. Ilgainiui išėjimo pradėjo geriau suprasti Lietuvos dabartinę padėtį, jos pasiekimus ir problemas.

2. Priešindami santykiams su kraštu, ALTA ir VLIKas išėjimo prarado prestižą, o jų anksčiau atstovais tolygus paneigimui principo, kad nepriklausoma Lietuvos respublika turi teisę egzistuoti. Pagal Cleveland'o proklamaciją, buvo gerai applančyti teta Lietuvoje, bet jei išėjimo mokslininkų organizacija kvietė, pavyzdžiui, kalbininką ar aplinkos taršos žinovą iš Lietuvos skaičiuoti paskaitą savo organizacijos suvažiavime JAV, tai jau buvo taautos išdavimas. Anuomet įvairios „privatų“ ir „viešų“ kontaktų interpretacijos skatino nesibaigiančius ginčus.

Kaip paprastai, po White Plains konferencijos buvo paskelbta deklaracija, nustatanti naujas santykiavimo su Lietuva gaires. Joje buvo sakoma, kad palaikant ryšius su Lietuva turėtų būti vadovaujama sveiku protu ir, svarbiausia, reikėtų vengti bet kokių veiksmų, kurie statytų pavojun Lietuvos kaip nepriklausomos valstybės statusą JAV Valstybės departamente aktyse arba būtų žalingi tautos išlikimui. Taip pat buvo paminėta, kad santykiai su Lietuva yra naudingi emigracijos etninio identiteto išlaikymui. Nors kai kuriose vietose deklaracija buvo miglota (pavyzdžiui, nebuvo aišku, kokie veiksmai galėtų būti žalingi tautos išlikimui), tačiau naujos gai-

draskyti šiaurės meškai. Man žinomi to rato žmonės, kuriuos lankė *Metmenys*, *Akiračiai* ir „kaziukai“ su knygomis, buvo Sąjūdžio pirmeiviai arba net iniciatoriai. Lyg ir buvo ruošiamas visa karta kažkokiai akcijai, vaidmeniui, kuris buvo suvaidintas staiga ir laiku. Žinoma, aš nenoriu menkinti kitų išėjimo srovių bei pagrindžių literatūros. Ryšiai su santariečiais buvo pusiau vieši, trikdė įvairias ideologines tarnybas. Buvo matyti, kad režimas jau pralaimėjo arba pralaimi kultūroje, mene, prieš gerą dešimtmetį jis jau teisinosi, mėgino daryti įtaką beveik vien intrigomis per savo agentūrą, dažnai demoralizuojančią, trenkiančią puvėsiais. [...] Santariečiai rege savotišką intelektualinę intrigą, kurios veikmė Lietuvoje buvo viena iš rezultatyviausių. Apskritai kultūrai būdingas dvinaris kumas ar net keli jos centrai. Taip ne kartą buvo istorijoje: Vilnius ir Karaliaučius, susiję su rašto atsiradimu. Lietuva ir Mažoji Lietuva — rašto draudimo metais, dabar — Vilnius ir Čikaga, jei pažvelgsime stambesniu planu“.

III

Ir štai įvyko stebuklas — iš vidaus sugriuvo sovietinė imperija ir 1990-ųjų kovo 11-ąją buvo atstatyta nepriklausoma Lietuva. Pasibaigė ir poreizistiniai ryšiai. Pasaulio Lietuvių Bendruomenė įsteigė Vilniuje konsulatą ir tarp dviejų suverenių valstybių, išėjimo ir krašto, užsimezgė normalūs tarpvalstybiniai santykiai. Lietuvoje viena po kitos pasipylė konferencijos temos: „neišnaudotos ryšių galimybės tarp išėjimo ir krašto ir praleistos progos“; „Mūsų vadai Amerikoje paskelbė, kad didžiausia problema tarp išėjimo ir Lietuvos yra, kad mes vieni kitų nesuprantame, o laikraščių vedamųjų raštininkai, ilgus metus matę tik grandinėmis sukaustyto tautiečio sudvasintą įvaizdį ir pagaliau teikėsi pastebėti ir dalį nenugrįmotos tikrovės, didžiai užsirūstino ir pradėjo vienas su kitu lenktyniaudami tėvynėje gyvenančius tautiečius koneveikti, skelbti jiems visišką nepasitikėjimą, reikalauti jų darbų penktos. Sąjūdžio laikų euforijos pagautų išėjimo visuomenės veikėjų dažnai kartotas šūkis — „tenegzistuoja „mes“ ir „jis“, o tik „mes““, tapo greitai pamirštas. Anot JAV LB vadovės, „mes“, tai yra užsienyje gyvenantys lietuviai, turėjume tapti Lietuvoje gyvenančių sąžine...“

Šioje vietoje laikas baigti mano rašinį su jo pradėjimo minėta istorine pamokėle. Visų tu vienas kito nesupratimą, įtarimų ir kelionių nėra šiandienos kultūrininkų tarpusavio santykiuose. Čia egzistuoja dar, susiklausymas, vienas kitą pasitikėjimas. Praėjusią vasarą išėjimo ir Lietuvos lituanistai net įsteigė PLB — Pasaulio lituanistų bendriją, kuriai gali priklausyti ir mes, ir Lietuvoje gyvenantys lituanistai. Kodėl toks kontrastas tarp kultūrininkų ir visuomenininkų-politikierių? Priežastis, manau, paprasta — tarp abiejų pusių kultūros žmonių egzistuoja seni, kelis dešimtmečius išpuoselėti kultūriniai ryšiai.

NUORODOS

- 1 Kazimieraitis. „Protokolas“. *Laisvės kovų archyvas*. I tomas. 1991. P. 10.
- 2 Stasys Lozoraitis. *Pro Memoria* (skirta krašto rezistencijos vadovybei), 1947 m. rugpjūčio 27 d.
- 3 *Lietuvos nacionalistų kenkėjiška veikla ir kova su ja*. Redaktorius — gen. maj. G. K. Vaigauskas. LTSR KGB Specbiblioteka, Nr. 1, 245. Maskva, 1986. P. p. 10-11.
- 4 „Vaduojantis iš konspiracinės sąmonės“. Vytauto Rubavičiaus pokalbis su poetu Marcelijum Martinaičiu. *Respublika*, 1993 m. birželio 23 d.